

همشهری ایرانی‌شهر

استودیوی همشهری، آنگن امیر سمنانی

«ارومیه» زمان ندارد

گفت‌وگوی تلویزیونی اینترنتی همشهری درباره دلایل موفق نبودن طرح‌های احیای دریای ارومیه

گزارش

راحله عبدالحسینی - سیده زهرا عباسی

روزنامه‌نگار

آرشیو این مطلب

دریاچه ارومیه، بزرگ‌ترین دریاچه داخلی ایران و یکی از مهم‌ترین زیست‌بوم‌های آبی کشور است؛ دریاچه‌ای که سال ۱۳۷۷ حدود ۶ هزار کیلومتر مربع بود و مساحت آن حالا به کمی بیشتر از هزار کیلومتر مربع رسیده است. با توجه به چالش‌های زیست‌محیطی، ستاد احیای دریاچه ارومیه از ابتدای دهه ۱۳۹۰ راه‌اندازی شد. براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی برنامه احیای دریاچه ارومیه که با محوریت دانشگاه صنعتی شریف و با همکاری بیش از ۷۵۰ نفر از اعضای هیأت علمی و کارشناسان فنی داخلی و خارجی در ۶ محور و در یک افق ۱۰ ساله در سال ۱۳۹۳ تدوین شد، چندان موفق نبود؛ نداشتن اولویت‌بندی برای پروژه‌ها بر مبنای اثربخشی و تخصیص اعتبار به آنها بر همین مبنای همکاری نکردن دستگاه‌های ذی‌مدخل با یکدیگر، نداشتن پایش و نظارت کافی بر اعتبار تخصیص یافته، موفق نبودن کلان در تغییر الگوی کشاورزی و خدمات در سطح حوزه آبریز، ظرفیت‌سازی نکردن متناسب با پروژه در منطقه و هدف‌گذاری غیر واقع‌بینانه با توجه به مقتضیات منطقه‌ای و ملی از علل آن است. با توجه به بازدید رئیس‌جمهوری در نوروز امسال از دریاچه و موافقت با ردیف بودجه مجزا برای آن، تلویزیونی اینترنتی همشهری روز جمعه (۲۲ فروردین) با حضور علی حاجی‌مرادی، مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه شریف و احمد قندهاری، رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه به بررسی دلایل موفق نبودن طرح‌های احیای دریاچه و راهکارهای آینده پرداخت.

مصرف آب بیشتر از توان

رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه در این مناظره با تأکید بر اینکه میزان مصرف در حوزه دریاچه ارومیه بسیار بیشتر از میزان آب تجدیدپذیر بوده است، گفت: آب تجدیدپذیر یعنی میزان بارشی که حوزه آبریز دریافت می‌کند منهای تلفات (تخریب و تعرق) آن. طی سال‌ها بارگذاری ما بسیار بیشتر از این آب تجدیدپذیر بوده است و در واقع از سهمیه دریاچه هزینه کرده‌ایم. این توازن نداشتن مصرف و منبع در تراز دریاچه ارومیه دیده می‌شود. احمد قندهاری تأکید کرد که حدود ۲۰ درصد از اتفاقی که برای دریاچه ارومیه رخ داده، ناشی از تغییر اقلیم است، اما ۸۰ درصد دیگر آن به توسعه خارج از ضابطه در حوزه آبریز مربوط می‌شود. به گفته او، حوزه آبریز دریاچه ارومیه ظرفیت مشخصی برای کشاورزی دارد، اما ما دوبرابر این ظرفیت کشاورزی را توسعه داده‌ایم که خودبه‌خود باعث افزایش مصرف آب می‌شود. منطقه هم صنعتی نیست و عمده مصارف مربوط به کشاورزی است که میزان ورودی به دریاچه را کم و آن را خشک می‌کند.

کسری آب، معادل اضافه مصرف

مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف هم در این مناظره و در ادامه صحبت‌های رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه، گفت: طبق آمار اخیر، دریاچه ۷۰۱ میلیارد مترمکعب آب تجدیدپذیر داشته و اگر می‌خواستیم شرایط پایدار دریاچه حفظ شود باید ۳۰۱ مترمکعب سالانه ورودی آب می‌داشت و جمع مصارف باید ۴ میلیارد مترمکعب می‌شد، اما در حال حاضر مجموعه مصرف حوزه ۵۰۱ میلیارد مترمکعب است؛ یعنی ۱۰۱ میلیارد مترمکعب از آستانه تحملی که دکتر قندهاری گفتند عبور کردیم. این عدد در ۳۰ سال می‌شود ۳۳ میلیارد مترمکعب و دقیقاً همان عدد کسری دریاچه نسبت به سال ۱۳۷۴ است. علی حاجی‌مرادی با بیان اینکه آخرین بار رابطه تراز سطح و حجم دریاچه سال ۱۳۹۹ محاسبه شد، گفت: طبق پیمایش اداره کل محیط‌زیست آذربایجان غربی، حداکثر عمقی که در چرومی از جزیره کیودان تا یل مایل گذر داشت، ۸۰ سانتی‌متر بیشتر نبود؛ یعنی چیزی کمتر از ۶۰۰ میلیون مترمکعب؛ این در حالی است که تیغ‌خیزها تازه از همین فروردین آغاز می‌شود و تا شهریور ادامه دارد و قطعا آب دریاچه کمتر می‌شود.

رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه: حوضه آبریز دریاچه برای کشاورزی دارد، اما ۲ برابر این ظرفیت، کشاورزی را توسعه داده‌ایم که خود به خود باعث افزایش مصرف آب می‌شود. منطقه هم صنعتی نیست و عمده مصارف مربوط به کشاورزی است که میزان ورودی به دریاچه را کم و آن را خشک می‌کند

رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه: دریاچه متعلق به دولت‌ها نیست؛ برای آبرسانی باید شروع شده و قرار بود مصرف از دریاچه کم شود، اما برای این دو دهه کم نشده؟ اگر قرار باشد دریاچه ارومیه احیا شود، هر کسی باید مسئولیتش را به درستی انجام بدهد

مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف: در حال حاضر مجموعه مصرف حوضه ۵۰۱ میلیارد مترمکعب است یعنی ۱/۱ میلیارد مترمکعب از آستانه تحملی که دکتر قندهاری گفتند عبور کردیم. این عدد در ۳۰ سال می‌شود ۳۳ میلیارد مترمکعب و دقیقاً همان عدد کسری دریاچه نسبت به سال ۱۳۷۴ است

بی‌توجهی به دریاچه: آری یا نه؟

یکی از موضوعات مورد بحث در گفت‌وگوی تلویزیونی اینترنتی همشهری درباره «بررسی دلایل موفق نبودن طرح‌های احیا، اهمیت اختصاص ردیف بودجه مجزا برای طرح‌های احیا و راهکارهایی برای احیای موفق دریاچه ارومیه» که روز جمعه، ۲۲ فروردین برگزار شد، بی‌توجهی به دریاچه ارومیه بود. نکته‌ای که رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه آن را تأیید نکرد و گفت: ۱۰ سال است که مصارف در حوضه آبریز بسته شده است. در واقع بی‌توجهی به دریاچه صورت نمی‌گیرد. احمد قندهاری تصریح کرد: هیچ‌کس در جمهوری اسلامی ایران نیست که نداند دریاچه را نداشته باشد. کمتر از ۴ ماه قبل ما آنالیزی از میزان موفقیت ۲۶ مصوبه دریاچه ارومیه داشتیم. همه نهادها هم در مسئولیت مستقیم خود در اجرای پروژه‌ها موفق بودند. در موفقیت پروژه‌ها ۳۰ درصد دولت سهم دارد و ۷۰ درصد مردم که سهمشان مربوط به چاه‌های غیر مجاز، برداشتهای غیر مجاز، رساندن آب به دریاچه، کاهش سطح زیر کشت و... تعریف می‌شود. او با بیان اینکه وزارت نیرو بیش از ۸۰ درصد وظایف خود را برای احیای دریاچه ارومیه انجام داده است، افزود: در واقع این وزارتخانه برنامه منابع و مصارف سالانه را مدیریت کرده است. براساس اولویت‌بندی اول آب آشامیدنی، بعد سرانه محیط‌زیست و در نهایت کشاورزی با استفاده از سدها قرار دارند. کارهای سازمانی انتقال آب از یک حوزه دیگر هم تقریباً کامل انجام شده است. همچنین انتقال ۱۸۰ میلیون مترمکعب آب که از سر دشت باید انجام شود هم در دست مطالعه است. موضوع انتقال آب البته جزو اولویت‌هایست و تأکید ما این است که موضوع آب دریاچه در خود حوزه حل شود. با وجود این، علی حاجی‌مرادی، مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف در پاسخ به صحبت‌های رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه گفت: در اجرای آن ۲۶ پروژه وزارت نیرو، جهاد کشاورزی، محیط‌زیست و دیگر نهادها سهم بالایی از موفقیت اعلام می‌کنند، اما در مجموع شاهد ترکیب خوبی نبوده‌ایم. امروز تراز دریاچه ۱۲۷۰ متر است؛ یعنی ما ۱۱۵ سانتی‌متر نسبت به سال ۱۴۰۰ کاهش داریم و ۲۲ سانتی‌متر نسبت به سال ۱۳۹۲. ۲۶ پروژه تعریف شده هم طبق مطالعات ۹ آسیب داشتند که یکی از آنها اعتبار و بودجه بود. کدام آسیب در ۳ سال اخیر حل شده است؟ احمد قندهاری، رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه اما در این باره گفت: یکی از آسیب‌ها اعتبار و بودجه بود که پنجمین مورد است. قبل از آن ۴ آسیب هست که باید رفع شود.

ردیف بودجه مجزا برای دریاچه

فروردین امسال بود که رئیس‌جمهوری از دریاچه ارومیه بازدید کرد. مسعود پزشکیان با بیان اینکه در سال‌های گذشته ۲۷ برنامه احیای دریاچه ارومیه در بخش کشاورزی مصوب شده است، از اجرا نشدن این برنامه‌ها انتقاد و تأکید کرد که تلاش می‌کنیم از همراهی استادان دانشگاه، محققان و کارشناسان در این راستا استفاده کنیم. در حاشیه این سفر رضاحمانی، استاندار آذربایجان غربی خرداد که سال‌های گذشته ردیف بودجه‌ای برای دریاچه ارومیه وجود نداشت و یکی از مطالبات تعریف ردیف بودجه‌ای مشخص برای دریاچه بود که با دستور دکتر پزشکیان مقرر شد این اقدام صورت گیرد. علی حاجی‌مرادی، مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف در این باره گفت: از سال ۱۴۰۰ تا امروز یک ریال اعتبار اصل قانون مدیریت بحران به جز سال گذشته برای دریاچه مصوب نشده بود. اول آن همه به اعتبار احتیاج است که رئیس‌جمهوری اشاره کردند. نکته دوم هم زمان است. بیش از آنکه در حال حاضر به منابع مالی نیاز داشته باشیم، باید جلوی هدر رفت زمان را بگیریم. در حالی که همین حالا همه انهار منشعب از رودخانه‌های حوضه آبریز دریاچه باز هستند و در فصل غیررطوبتی به سمت اراضی کشاورزی می‌روند. باید از ورود آب به انهار جلوگیری شود. بحث مشارکت مردم هم از ابتدای اردیبهشت شروع می‌شود. احمد قندهاری، رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه هم توضیح داد: دریاچه متعلق به دولت‌ها نیست؛ برآند کاری است که از دهه ۱۳۸۰ شروع شده و فرآیندی یاداری می‌خواهد. قرار بود مصرف از دریاچه کم شود، اما آن‌ها ۲ دهه کم شده؟ اگر قرار باشد دریاچه ارومیه احیا شود، هر کسی باید مسئولیتش را به درستی انجام دهد. زحمات دولت‌ها قابل انکار نیست، اما هر کس باید در جای خود درست کار کند.

مکت

برای دریاچه چه کنیم؟

یکی از مهم‌ترین نکاتی که در این گفت‌وگوی تلویزیونی مطرح شد امید به احیای دریاچه ارومیه بود.

بخش خصوصی ورود کند

نقل قول

از دست دادن حلقه

معاون محیط‌زیست دریایی و تالاب‌های سازمان محیط‌زیست کشور گفت: مدیریت ضعیف بسا عدم مدیریت سردهنه رودخانه‌های مشرف به دریاچه ارومیه باعث از دست دادن حجم زیادی از حلقه آن شده است.

احمد لاهیجان‌زاده در حاشیه بازدید از سردهنه‌های رودخانه باراندوز چای ارومیه به ایرنا اعلام کرد: هم‌اکنون فصل کشاورزی نیست و نیاز به آب بسیار کم است ولی شاهد هستیم که سردهنه‌ها بدون هیچ مشکلی به طور میانگین تا ۹۰ درصد باز هستند و کشاورزان به شکل بی‌رویه از حلقه دریاچه ارومیه برداشت می‌کنند. وی اظهار کرد: از دست دادن مقادیر زیادی آب در مسیر انتقال بسه دریاچه یک مسئله اساسی است که نیازمند مدیریت توسط متولیان امر در این خصوص هستیم.

رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه تأکید کرد: من معتقدم دریاچه احیا می‌شود، اما نه فقط با اقدامات دولتی، بلکه مردم هم باید به این موضوع ورود کنند. هر جا اقتصاد دولتی است، زمین خورده و باید بخش خصوصی وارد شود. در این بخش هم همین‌طور است. اگر قرار است دریاچه احیا شود، کار خود مردم است. دریاچه ارومیه برای همه مردم ایران است.

احمد قندهاری با بیان اینکه مدتی قبل در یک نشست اندیشمندان موضوع مشارکت مردم مطرح شد اظهار کرد: این ششده جمله‌ای کلیشه‌ای، اما هیچ‌کس آستین بالا نمی‌زند که مشارکت یعنی چه. مردم آموزش ندیده‌اند که مشارکت چطور محقق می‌شود.

او با اشاره به کارهای مطالعاتی بونسکو توضیح داد: مصرف آب برای آبیاری درخت در این حوزه مساوی با آبیاری برنج است که جزو پر مصرف‌ها محسوب می‌شود. این فرهنگسازی اما به‌زور نمی‌شود. باید توجیه کرد و آموزشش را جدی گرفت.

قندهاری با بیان اینکه این حوزه ۶ میلیون نفر جمعیت دارد افزود: سرانه آب در این حوزه کمتر از هزار است و همین حالا هم این حوزه در تنش آبی است. معیشت مردم اطراف دریاچه به آب وابسته است. ۹۰ درصد آب به صورت مجزا یا غیر مجاز در بخش کشاورزی استفاده می‌شود. استفاده از تکنولوژی برای بهبود معیشت مردم نه صرفاً برای کشاورزی بسیار مؤثر است. تغییر زندگی و معاش مردم گام اول است.

رئیس حوزه آبریز دریاچه ارومیه تأکید کرد که با حل این مسائل دریاچه احیا خواهد شد و باید این اتفاق بیفتد، چون در غیر این صورت حوزه با مشکل مواجه می‌شود. این دریاچه و زیست‌بوم قرار است برای آیندگان بماند.

راهکار برای آینده

مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف هم تأکید کرد: اینکه مصرف آب کشت درخت شانه به شانه برنج است متوجه وزارت نیرو است و باید این معضل را حل می‌کرد. علی حاجی‌مرادی با اشاره به اینکه ۸ ماه از دولت جدید گذشته است گفت: زمان دارد از دست می‌رود. ما ۶ راهکار ۱۴ ماهه داریم.

او روی صحبت خود را به آینده دانست و توضیح داد: راهکار اول در مورد ۱۷۰ هزار هکتار اراضی کشاورزی است که با توجه به مطالعات صورت گرفته در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ با کمک فائو، فاقد ارزشمند و بهره‌وری اقتصادی ندارند. این زمین‌ها آبیاری می‌شوند، اما بهره‌وری خاکشان از نظر اقتصادی مناسب نیست و پیشنهاد ما اجرای طرح نکاشت و ایجاد مفاصل جایگزین است. این زمین‌ها می‌توانند تبدیل به نیروگاه خورشیدی شوند. حاجی‌مرادی راهکار دوم را با توجه به آبیاری مدرن، فقط در ۲۰ درصد از اراضی کشاورزی حوضه دریاچه ارومیه قابل اجرا دانست و بر اصلاح آبیاری در ۲۰ درصد بقیه زمین‌ها تأکید کرد.

او با بیان اینکه ۵۰ هزار هکتار زمین گندم در حوضه آبریز ارومیه فعال است که با رقم قدیمی کشت می‌شود گفت: اگر ۴ رقم جدید گندم در این زمین‌ها جایگزین شود، ۳۰ درصد آب کمتر مصرف می‌شود و ۲۰ برابر بیشتر محصول خواهند داشت. جایگزینی رقم در این زمین‌ها پیشنهاد سوم ماست.

راهکار چهارم برای احیای دریاچه ارومیه از نگاه مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه با اشاره به کاهش حجم آب دریاچه ارومیه عنوان کرد: در این مدت حجم دریاچه ارومیه ۱۶۳ میلیارد مترمکعب است. در حالی که این میزان ۱۵ فروردین ماه سال گذشته ۱۰۸ میلیارد مترمکعب بود.

او همچنین جایگزینی ارقام جدید علفه در ۶۰ هزار هکتار زمین به جای بونجه با پروتئین مناسب را جزو راهکار چهارم دانست و گفت: ۷۰۰ میلیون مترمکعب مصرف چاه‌های غیر مجاز است و همین میزان هم مصرف غیر مجاز چاه‌های مجاز است که باید به‌عنوان راهکار پنجم مدیریت شود. راهکار ششم

و نهمی حاجی‌مرادی برای احیای دریاچه ارومیه کاهش کشت چغندر قند به‌عنوان محصول برآبر بود که در این باره توضیح داد: کشت چغندر قند بیش از نیاز ۵۰ هکتار حوضه ممنوع است. نیاز این ۵۰ هکتار، ۱۰ میلیون تن در سال است، در حالی که سال گذشته ۲۰۴ میلیون چغندر در حوزه کشت شد. مدیر اجرایی اندیشکده آب و محیط‌زیست دانشگاه صنعتی شریف در پایان گفت: نوع امید من با دکتر قندهاری فسر می‌کند. من اتفاقاً معتقدم دولت

سهم بررنی دارد. اگر رویکرد دولت چهاردهم و دولت‌های بعدی رویکرد هزینه‌کردن باشد، در بازه ۱۲ تا ۱۵ ساله دریاچه ارومیه به تراز ۲۷۴ که تراز اکولوژیکش است، خواهد رسید.